

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Факультет журналістики
Кафедра журналістики та нових медіа

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«УКРАЇНСЬКА ФОТОГРАФІЯ І ФОТОЖУРНАЛІСТИКА КІНЦЯ ХVІІІ
– ПОЧАТКУ ХІХ СТОРІЧЧЯ НА ПРИКЛАДІ РОБІТ Г.П. ШЕВЧЕНКА.»**

Здобувача першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
групи ЖУРБ-2-21-4.0д
галузі знань 06 Журналістика
спеціальності 061 Журналістика освітньої
програми 061.00.01 Журналістика
Дем'яненко Дмитро Юрійович

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
посилання на відповідне
джерело

Науковий керівник:
Ратушний Р.Я., старший викладач
факультету журналістики, кафедри
журналістики та нових медіа.

(підпис студента) (ініціали, прізвище)

Розширена шкала

Кількість балів: Оцінка: ECTS

Голова комісії

Допускаю до захисту перед ЕК

(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії

І.В. Погребняк,

(підпис) (ініціали, прізвище)

завідувач кафедри журналістики та
нових медіа

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Київ - 2025 рік

ЗМІСТ

Вступ.....	2
РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ФОТОГРАФІЇ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТОРІЧЧЯ	4
1.1. Виникнення і розвиток фотографії у світі та в Україні	4
1.2. Соціально-політичні умови розвитку фотожурналістики в Україні	7
1.3. Перші українські фотографі: школи, стилі, техніки	10
Висновки до розділу 1	12
РОЗДІЛ II. Г.П. ШЕВЧЕНКО: ЖИТТЯ, ТВОРЧИЙ ШЛЯХ, ВНЕСОК У РОЗВИТОК ФОТОГРАФІЇ ТА ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ	14
2.1. Біографія Г.П. Шевченка	14
2.2. Особливості стилю та техніки фотографій Г.П. Шевченка	16
2.3 Тематика робіт: жанрове і тематичне різноманіття	19
Висновки до розділу 2.....	22
РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ ТВОРЧОСТІ Г.П. ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФОТОГРАФІЇ ТА ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ	23
3.1. Фотографії як історичне джерело.....	23
3.2 Відображення суспільних процесів, традицій, культури в роботах.....	24
3.3. Вплив творчості Г.П. Шевченка на подальший розвиток української фотографії та фотожурналістики	29
Висновки до розділу 3.....	31
Висновки.....	33
Джерела.....	35
Анотація.....	36

ВСТУП

Фотографія як вид мистецтва та спосіб документування реальних подій займає важливе місце в культурному, історичному та соціальному аспекті життя суспільства. Саме завдяки фотографіям ми маємо можливість відобразити те, що відбувається навколо нас але, хочу зазначити, що фото у своєму контексті є потужним інструментом впливу на громадську думку, формування історичної пам'яті та національної ідентичності. Особливо це актуально для України, яка з самого зародження і до сьогодення переживає багато випробувань і скрутних моментів в соціально-політичних, економічних, демографічних та інших процесах, які знайшли своє місце у фотографії та мистецтві.

Фотожурналістика, як окрема структура у фотографії почала формуватися в період середини XIX століття, виконуючи роль фіксування візуальної частини подій, явищ того часу, можна сказати, що фотографію використовували як хроніку для зображення дійсності того чи іншого моменту в історії суспільства. Г.П. Шевченко, як один із перших українських фотографів, зробив дуже вагомий внесок у розвиток фотографії і фотожурналістики, поєднуючи мистецький підхід із документалістикою, створюючи цікаві світлини які дійшли до нас крізь довгі роки. Його роботи несли в собі завдання зафіксувати тодішнє життя українського суспільства, відобразити всі його аспекти, такі як соціальні, культурні, певні історичні процеси, які відбувалися на українській землі.

Актуальність даної теми зумовлена потребою осмислення, аналізу і оцінки внеску робіт Г.П. Шевченка до складової культурної спадщини. Дослідження робіт фотографа дозволяє простежити етап зародження української фотографії і фотожурналістики та їх подальшу еволюцію. Також, ця тема дозволяє краще зрозуміти особливості національного фотографічного стилю, тематику та документально-художні підходи, які притаманні цьому періоду.

Метою цього проєкту є дослідження розвитку української фотографії та фотожурналістики кінця XVIII – початку XIX століття через приклад робіт Григорія Петровича Шевченка, визначення особливостей його роботи, тематики, технічних підходів, та культурного внеску у формування національної свідомості серед громадян України.

Для досягнення мети передбачається виконання таких завдань:

- Дослідити історію зародження фотографії та фотожурналістики на просторах України зазначеного періоду;
- проаналізувати життя та творчість Г.П. Шевченка;
- здійснити аналіз його фотографічних робіт щодо тематики, технічних аспектів, композиції;
- визначити місце і роль Г.П. Шевченка у розвитку української фотографії і фотожурналістики.

Об'єктом дослідження виступає українська фотографія і фотожурналістика кінця XVIII – початку XIX століття.

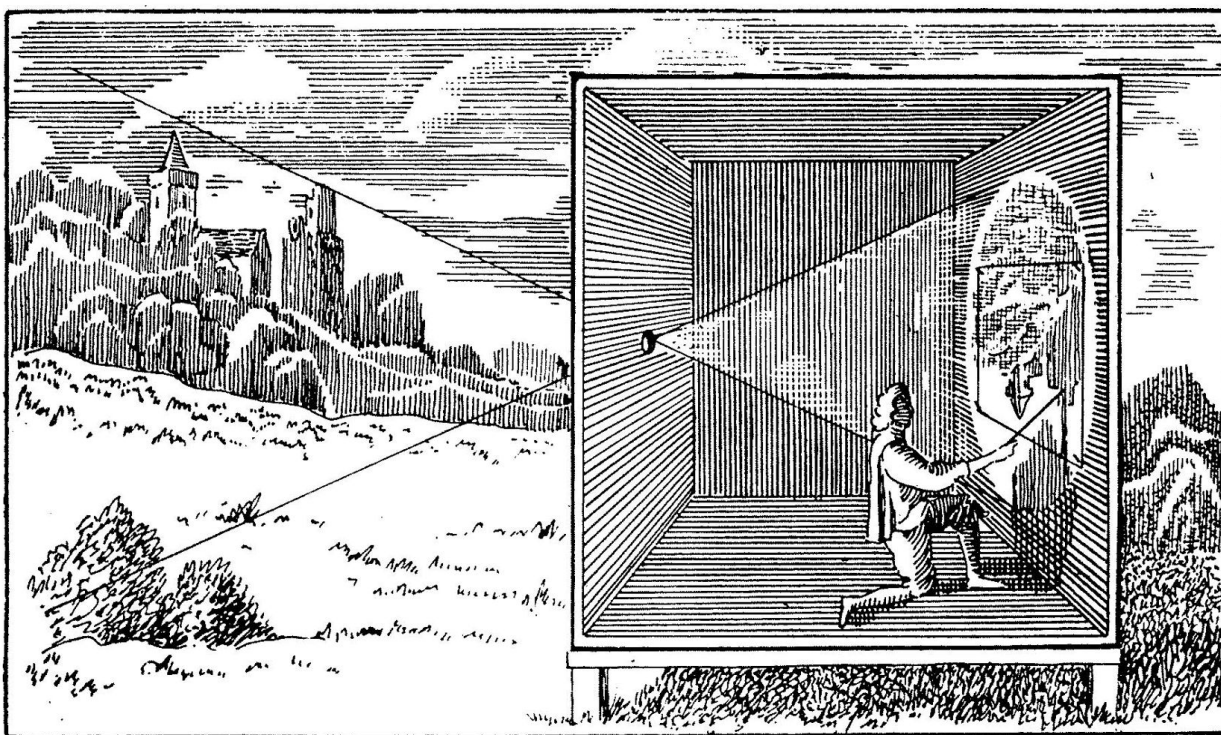
Предметом дослідження виступає творчість Г.П.Шевченка як явище фотографії того періоду.

Практичне завдання полягає у збереженні та популяризації української культурної спадщини, а також у можливості використання отриманих результатів для подальших робіт з історії фотомистецтва, фотожурналістики та культурології.

РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ФОТОГРАФІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХІХ СТОРІЧЧЯ

1.1. ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК ФОТОГРАФІЇ У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

Поняття фотографії як способу зафіксувати зображення бере свій початок задовго до появи технології фіксації світлового відбитку. Факт того, що світло може створювати зображення було помічено в античні часи. Китайський філософ Мо-цзи ще в V столітті до н.е. описав принцип роботи камери-обскури, він був одним із перших, хто зробив це. Він зазначив, що світло, проходячи крізь маленький отвір у кімнату, створює перевернуте зображення на протилежній стіні кімнати. Подібні спостереження зробили також грецькі філософи Евклід та Арістотель приблизно через сто років [1]. Головною проблемою камери обскури було те, що зображення залишалося тимчасовим і його не можна було зберегти.

(принцип роботи камери-обскури)

Проте, приблизно в XVI столітті італійський математик та фізик Джироламо Кардано створив можливість зафіксувати зображення з камери-обскури на папір. Він встановив в камеру - обскуру лінзу, а саме зображення проєкціював за допомогою дзеркала на матову скляну пластину. Завдяки цьому, з

отриманого зображення можна було робити замальовки на папері [2]. Камера-обскура використовувалась художниками, науковцями та архітекторами як допоміжний інструмент для точного малювання перспективи й деталей. Однак, справжній прорив у цій сфері відбувся саме тоді, коли люди навчились закріплювати проекційне зображення завдяки світлочутливим речовинам.

Ця заслуга належить французькому вченому Жозефу Нісефору Ньєпсу. В 1813 році він почав роботу з дослідження фотографічних пластин, акцент його роботи полягав у тому, щоб створити пластину зі спеціальної речовини яка допомогла б зафіксувати зображення з камери-обскури. В 1824 році науковцю вдалося вирішити цю задачу. Суть його винаходу включала в себе процес покриття бітумом мідної пластинки, винахідник вставляв її в камеру-обскуру й поміщав у фокус збільшувального скла. Потім пластинку виймали після тривалої дії світла і занурювали в суміш нафти та лавандового масла. На місцях, що знаходилися під дією сонячного світла, гірська смола залишалася недоторканою, а на інших вона розчинялася в суміші. Таким чином, місця, повністю покриті смолою, являли освітлені місця, а покриті лише частково—півтіні. На одержання малюнка було потрібно не менше 10 годин, тому що смола змінювалася під дією світла дуже повільно [2].

(Жозеф Нісефор Ньєпс)

В 1826 році світ отримав першу в своїй суті фотографію під назвою «Вид з вікна в Ле Гра» автором якої є Ж.Ньєпс, якого згадували раніше, сам знімок потребував тривалої експозиції - приблизно 8-10 годин. Пізніше, до шляху вдосконалення фотографій приєднався французький вчений Луї Жак Манде Дагер. В 1839 році він привів до відкриття дагеротипії фотографії, що в рази

покращило якість фотокартки та час на її експозицію - від 10 до 30 хвилин часу, в залежності від параметрів та умов зйомки.

(«Вид з вікна в Ле Гра» — найперша геліогравюра, що дійшла до наших днів, вважається першою в світі фотокарткою.)

З цього моменту технологія фотографії почала масово поширюватися світом, як новий інструмент документування реальних подій, культурних, наукових, історичних моментів тощо.

На території України фотографія з'явилася в 1840 році, а за ними і перші фотографи у Києві та Одесі, у Харкові в 1851 році. Слід за цим, у великих українських містах почали відкриватися перші фотосалони. Вважається, що найпершим відкритим фотоательє на території України було створено в 1843 році в місті Одеса [4]. В період 1860-90 рр. фотосалони почали з'являтися і в інших містах України.

У висновку, розвиток фотографії пройшов шлях від античності, починаючи з камери-обскури, як інструмент проекції об'єкта через світло і до складної технології фіксації моменту - дагеротипії, що дозволило розповсюдити фотографію, як інструмент для хроніки багатьох явищ у суспільстві.

1.2. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ

Під кінець XVIII століття українські землі були окуповані декількома імперіями того часу, Східна, Центральна, Північна і Південна територія України перебувала під владою Російської імперії, в той час як західні регіони - Буковина, Галичина, Закарпаття - входили до складу Австро-Угорської імперії. Такого роду ситуація призвела до формування різних соціально-політичних умов для громадян України, можливостей їх культурного, наукового розвитку, зокрема це стосується і фотографії як складової майбутньої фотожурналістики.

В російській імперії після скасування Гетьманщини та ліквідації Запорізької Січі український національний дух та самобутність переживали важкий період, особливо під гнітом масштабної русифікації. Керуючі органи влади імперії ставилися з підозрою і ворожістю до будь-яких проявів національної свідомості та ідентичності. Через це, одним з ключових моментів політики русифікації став документ “Валуєвський циркуляр”, який був виданий у 1863 році П. Валуєвим - міністром внутрішніх справ російської імперії [5]. В указі зазначено, що “ніякої малоросійської (української) мови не було, немає і бути не може”. Також указ забороняв друк українською мовою навчальних, релігійних, літературних і наукових книг, це значно обмежило розвиток українського друкарства та публічний простір для української мови, що, відповідно стримувало розвиток україномовної журналістики, у тому числі з елементами фотохроніки, оскільки було заборонено друкувати і публіцистичні тексти, навіть такі, як журналістські матеріали з фотодокументами. У висновку цей указ вплинув також на розвиток фотожурналістики в негативному плані.

Пізніше, у 1876 році виходить ще більш суворіший Емський указ, котрий забороняв друк всіх типів книжок, періодичних видань і нот українською мовою. Також заборонялося імпортувати з-за кордону літературу українською мовою [5].

В цей час, на території Галичини та Буковини, в межах Австро-Угорської імперії, українці мали більше свободи в мові та культурі. В другій половині XIX століття активно розвивалися просвітницькі та громадські організації (“Просвіта”, “Руська Рада”, “Наукове товариство імені Шевченка”).

Ці відмінності визначили два різні підходи до формування фотожурналістики: один — офіційний, документальний, часто обмежений цензурою; другий — більш вільний, наближений до реального відображення подій, особливо у Львові, Чернівцях, Коломиї та інших містах Західної України.

Як згадувалося раніше, поява фотографії в Україні пов'язане з відкриттями європейських вчених в період кінця XVIII - першої половини XIX століття. В 1840-х роках почали з'являтися перші фотосалони в українських містах. А вже в середині XIX століття фотографія почала набирати популярності серед заможного класу населення - дворянства, буржуазії та інтелігенції. В основному роль фотографії виконувалась в портретному форматі, на той час мати свій портрет у форматі фото вважалося показником заможності. Частіше за все, перші фото знімалися в фотоательє або в студіях під замовлення, водночас з'являються й перші спроби використання фотографії в контексті документування подій в суспільстві: будь то відкриття культурних будівель, пам'ятників, будівництво залізниць, відкриття ярмарків або виставок, релігійних свят тощо.

Також, фотозображення починають з'являтися в журналістських матеріалах - газетах, журналах та ілюстрованих виданнях, хоча це було рідкісним явищем через складність технологічних моментів, але, що, важливо, вже на той час починається формування ролі фотографії та розуміння її як інструменту історичного документу.

Значну роль у розвитку справи фотографії та фотожурналістики зіграла промислова революція (середина - друга половина XIX століття) та стрімка урбанізація українських міст, особливо на сході та півдні України (Катеринослав, Харків, Одеса, Юзівка). Поява таких технологій як залізниця, телеграф та покращення технології друкарства з поширенням грамотності серед населення сприяли розвитку масової комунікації. Газети стають більш доступним продуктом і важливою частиною суспільного життя, також, зростає попит на візуальні газети.

Важливо відмітити, що скасування кріпосного права 1861 року, як одне з соціально-економічних зрушень також впливає на розвиток і попит на фотографію, тепер замовники це не лише еліта, а й середній клас, духовенство, службовці, військові, селяни.

Крім того, також зростає популярність “видових фотографій” або як їх ще називають - пейзажі, тобто знімки природних краєвидів, міст, вулиць, площ або

ринків. Можна вважати, що цей формат знімків - це ранній формат фотожурналістики, який допомагав сформувати уявлення про суспільне життя й архітектуру тієї епохи.

Незважаючи на технічний прогрес, розвиток фотожурналістики на території України в складі Російської імперії був суттєво обмежений і перебував під ретельним державним контролем. Імперська цензура слідувала за будь-якими проявами критики в бік влади, думок про національний рух чи самоідентичність, публікацій про соціальну нерівність або бідність, таким чином працювати фотожурналістом в незалежному форматі було практично неможливо через умови які нав'язала тодішня влада імперії. Фотографи того часу були змушені обмежуватися офіційними замовленнями: портретами родин з елітного прошарку населення, зображеннями пам'ятників або релігійних подій, котрі були схвалені місцевими органами управління.

Однак навіть в таких умовах фотографія відігравала свою важливу суспільну функцію - збереження та документування візуальної частини пам'яті про те, що відбувалося в ті часи. Можна вважати, що фотографи ставали тими, хто створював справжню хроніку свого часу, фіксуючи зміни в житті суспільства, побут, моду, архітектуру, народні мотиви.

Отже, з першої половини до другої XIX століття в Україні склалися певні передумови для зародження фотожурналістики як окремої складової напрямку діяльності. Соціальні зміни, розширення міської культури, індустріальна революція, розвиток друку і фотосправи, а також і потреба до візуального документування - ці всі чинники сформували потрібне середовище для появи фоторепортажу.

Незважаючи на політичні утиски української мови та цензуру з боку імперської влади, українські журналісти та фотографи виконували важливу культурну місію - фіксацію життя своєї епохи. Їхня діяльність стала базою для майбутньої фотожурналістики, що активно буде розвиватися й надалі вже у XX столітті.

1.3. ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ФОТОГРАФИ: ШКОЛИ, СТИЛІ, ТЕХНІКИ

Після появи технології фотографії на території України, починають з'являтися перші фотографі, котрі як справжні першопрохідці в цій справі починають експериментувати з новим форматом фіксування навколишнього світу та таким чином, прокладати основу для майбутньої дисципліни з фотографії та фотожурналістики.

Починаючи з 1840-х років, професійна фотографія на території України здебільшого мала актуальність серед міських майстрів - людей з хистом до художнього мистецтва, технічною базою знань і доступом до такого роду рідкісного і дорогого обладнання. Здебільшого вони працювали в фотосалонах, виготовляючи портрети на замовлення для елітного прошарку суспільства, доки з технічним прогресом цієї привілегії зміг собі дозволити і середній робочий клас.

Майстри цього періоду переважно працювали з технікою дагеротипії, а вже пізніше - мокрою колодієвою процесу (від 1850-х), який забезпечував високу якість зображення на той час, хоча й вимагав ретельної підготовки для знімку. Згодом з'являється альбуміновий друк, желатиносрібний процес та фототипія, що, робить фотографією доступнішою і дає можливість створювати більші тиражі.

Хоча в Україні на той час не існувало офіційно затверджених фотографічних навчальних закладів, але утворилися регіональні осередки, де зосереджувалися фотографи-аматори, котрі набивали свою руку досвідом, згодом перетворившись у професіоналів своєї справи. Частіше за все такі об'єднання формувалися із майстрів з подібними підходами до роботи, стилями, тематиками.

В період середини-кінця XIX століття, українські фотографи працювали в різних жанрах, серед яких можна виділити: портрет, пейзаж, документальна та репортажна фотографія. Портретна фотографія була основою жанру того часу, зйомки проводилися в спеціально облаштованих студіях або фотоательє з детально підготовленим освітленням та декораціями. Якщо говорити про видову (пейзажну) фотографію, так це те, що, в своєму сенсі і є документуванням природних краєвидів, міського життя, архітектури. На меті цього жанру акцентується увага до естетики та пізнання навколишнього світу. Документальна та репортажна фотографія включала в себе фіксацію важливих

подій, будівництва пам'яток, відкриттю установ, фіксування катаклізмів чи аварій тощо.

Одним із перших професійних фотографів у Києві був Франц Мезер (1830-1922), який відкрив у грудні 1865 році власну студію, ставши одним з перших піонерів київської фотографії. Його майстерня знаходилась на розі вулиці Хрещатик і Прорізної - в самому центрі міста [4]. Через невеликий проміжок часу, його фотоательє користувалося шаленим попитом в Києві та окрузі, а сам Мезер став одним із найбагатших людей в місті. Основним напрямом його роботи з фотографією полягала в зйомці київських пейзажів, якраз завдяки ньому можна дослідити як виглядав Київ в другій половині XIX століття. Також він мав офіційний статус фотографа Київського університету.

(Франц Мезер)

У Харкові відзначився Олексій Іваницький (1854-1920), який прославився своєю репортажною зйомкою, особливо серією фотографій з місця подій аварії імператорської залізниці 1888 року. Його роботи стали прикладом фотожурналістики в українському культурному просторі.

У Полтаві був відомий фотограф Йозеф Хмелевський (1849-1924), який створив один із найкращих фотосалонів на території України та Російської імперії загалом (1875) [3]. Його спадок це численні портрети культурних діячів того часу та фотографії жанрових сцен українського життя. Варто зазначити, що, його роботи відзначилися на міжнародних виставках у Парижі 1889 та 1900 року, Чикаго 1893 року та в інших містах світу.

(фотографія з місця залізничної аварії імператорського потягу 1888 року, зроблена О.Іваницьким)

Особливої уваги серед фотографів того часу заслуговує постать Григорія Петровича Шевченка, який зміг поєднати у своїй творчості художні елементи з документалістикою сільського життя українців того часу. Портрети Шевченка, такі як “Молодиця”, демонструють його здатність передати як зовнішній так і внутрішній світ людини та національний характер українців (зображення!!!). У висновку, розвиток української фотографії у ХІХ столітті заклав майбутній фундамент для становлення фотожурналістики в майбутньому, а творчість Григорія Шевченка, яка буде досліджуватися в цьому проекті, має вагомий внесок в становленні української фотожурналістики.

Висновки до розділу 1

Перший розділ дипломної роботи було присвячено аналізу витоків фотографії у світовому та українському контексті, що дозволило простежити складний і багатогранний шлях становлення цього мистецтва від простого технічного винаходу до повноцінного засобу візуального осмислення дійсності. Детально розглянуто етапи розвитку світлопису — від перших оптичних експериментів із камерою-обскурою у працях античних і середньовічних філософів, таких як Мо-цзи, Арістотель — до створення перших фотохімічних зображень, що стали основою сучасної фотографії. Окрему увагу приділено ролі Жозефа

Нісефора Ньєпса, Луї Дагера та інших піонерів світового фотомистецтва, які заклали технічне підґрунтя для майбутнього візуального засобу комунікації.

У розділі розкрито також перші етапи появи фотографії в Україні — починаючи з 1840-х років — і з'ясовано, що становлення фотографії відбувалося не в ізоляції, а в контексті складних політичних і культурних процесів. Було висвітлено, як фотографія поступово набувала функції не лише репрезентації зовнішності, а й документування реального життя, культурних явищ, традицій та соціальних трансформацій. На цьому тлі підкреслено зростаючу роль фотографії як візуального джерела історичної інформації, що стало передумовою появи фотожурналістики.

Особливо важливим стало висвітлення політичних умов, за яких відбувалося становлення фотографічної справи на українських землях. Зазначено, що в умовах імперської цензури, русифікації та обмеження україномовного друкованого простору (через Валуєвський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року), розвиток фотожурналістики у формальному сенсі був суттєво ускладнений. Проте саме фотографія залишалася одним із небагатьох способів візуального збереження національного обличчя, традицій і побуту українського народу. Завдяки аналізу технічних і культурних аспектів становлення фотографії в Україні, перший розділ заклав основу для глибшого розуміння ролі фотомистецтва у формуванні української ідентичності та його подальшого перетворення на один із інструментів соціального впливу.

РОЗДІЛ II. Г.П. ШЕВЧЕНКО: ЖИТТЯ, ТВОРЧИЙ ШЛЯХ, ВНЕСОК У РОЗВИТОК ФОТОГРАФІЇ ТА ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ

2.1. БІОГРАФІЯ Г.П. ШЕВЧЕНКА

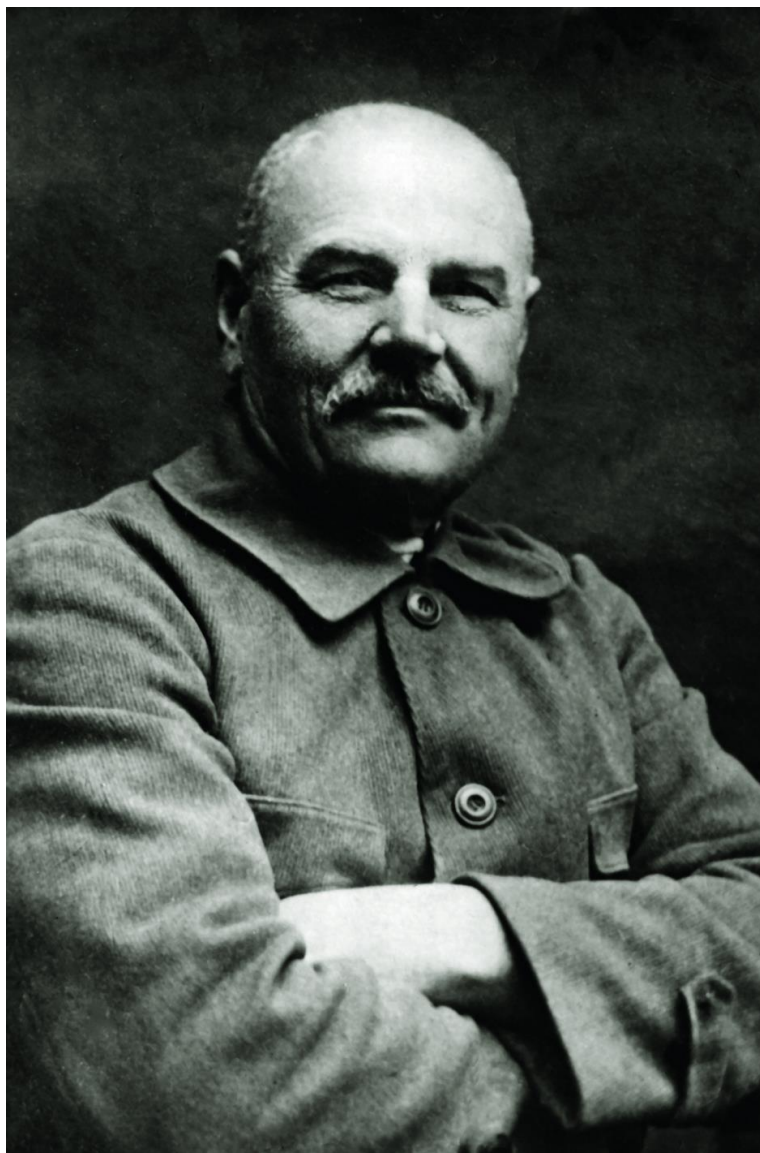
У родинному дереві Шевченків можна зустріти чимало видатних осіб, починаючи від письменників та художників, закінчуючи науковцями. Серед них - відомий художник і фотограф Григорій Петрович Шевченко (1868-1941 рр.). Завдяки його праці було створено велику збірку фотографій видатних постатей того часу, побут та життя українських селян, безліч фотолистівок з прекрасними пейзажами природи, сіл та міст. Цінність його робіт сягає в кожному аспекті, чи деталі, будь то вираз обличчя людини на фото, її національний одяг, композиція побуту життя того часу, пейзажі та мальовничі краєвиди української місцевості. Працював Шевченко у районі с.Кирилівки Звенигородського повіту Київської губернії, а на сьогодні - с.Шевченкове Звенигородського району Черкаської області. Важливість його робіт включає в себе фотохроніку тих місць під кінець XIX - початок XX століття, коли ці місця зберегли свою історичну автентичність і не зазнали великих змін.

З біографії Шевченка деталі про його дитинство та юнацькі роки знайти не вдалося, проте, відомо, що, він являється родичем відомого поета та художника - Тараса Шевченка, Григорій доводиться йому внучатим небожем. Єдине, що можна припустити на рахунок його дитинства та юнацтва - це те, що він міг отримати початкову освіту у Кирилівській церковнопарафіяльній школі. Пізніше, митець потрапив до Одеси і навчався в Одеському художньому училищі. Через деякий час, Григорій знайомиться з відомим українським спортсменом - Іваном Піддубним, вони разом виступають на змаганнях з боротьби, варто зазначити, що майбутній фотограф тілесно був дуже розвиненим і міцним за статуєю, а важив близько 159 кілограм, що відкривало двері для нього у світ спорту. Проте, Григорій відкинув такий сценарій та пішов зі спорту з невідомої причини.

Пізніше, в Одесі, на вулиці Дерибасівській Шевченко познайомився зі своєю майбутньою дружиною - Вірою Йоахимівною, німкенею за походженням. Вона народилась на півдні України (за одними даними - під Херсоном, за іншими - під Одесою).

Після одруження пара переїхала на батьківщину Григорія - до с.Кирилівки у 1889 році. У родині Шевченків народилося три доньки: Євгенія (1898 р.н.), Галина (1900 р.н.), Катерина (1910 р.н.) та син, котрий одразу після появи на

світ помер. У 1922 році від тифу помирає жінка Шевченка - Віра Йоакимівна. Вже пізніше Григорій одружується вдруге, на своїй хатній робітниці Катерині.

(Григорій Петрович Шевченко)

Під час окупації німецькими військами с.Кирилівки у 1941 році, було заарештовано Григорія Петровича. За покликом волі, намагаючись втекти з полону він стрибнув до криниці, куди німецькі війська скидали тіла розстріляних односельчан. На превеликий смуток, ця криниця стала місцем смерті відомого фотографа. На місці трагедії пізніше було встановлено меморіальний обеліск із написом всіх прізвищ постраждалих і символічну криницю, як пам'ять про жахливі події Другої Світової війни.

2.2. ОСОБЛИВОСТІ СТИЛЮ ТА ТЕХНІКИ ФОТОГРАФІЙ Г.П. ШЕВЧЕНКА

Творчість Григорія Петровича Шевченка (1868-1941) має важливий вплив на становлення української фотографії та культури загалом. Роботи майстра мають не тільки високу технологічну базу на момент його часу, але й виділяються певним авторським стилем, який в собі поєднує документалістику з художніми мотивами.

Фотографії Г.П. Шевченка - це не лише знімки пейзажів або людей, в першу чергу це образи, які спілкуються з самим глядачем крізь епохи, розповідаючи про менталітет, характер, життя того періоду. Стель митця припадає на межі ХІХ–ХХ століть - у часи, коли після чисельних викликів та лихоліття, українське суспільство почало осмислювати та діяти у напрямку до національного відродження, посилення самоідентичності в усіх сферах і особливо в культурному.

Важливо виділити одну з характерних рис творчості Шевченка - глибокий гуманізм. В його роботах сенс полягає в творчому підході, що в центрі його знімків - людина, але, що важливо, це не ідеалізована постать, яка відірвана від життя, як це було популярно на знімках того часу, а цілком проста, жива, приземлена фігура: ремісник, селянин, робітник - звичайний типаж який був в кожному куточку країни. У цих людях відчувається не тільки побутова правдивість, а й власний характер, спектр емоційної сили та унікальності образу кожної людини. Фотограф неймовірно чітко передає індивідуальність кожного героя у світлинах, водночас зберігаючи його національний типаж.

Він фіксує не лише обличчя, а настрої, тишу або напругу моменту, складну палітру емоцій — від спокою й умиротворення до внутрішньої зібраності та сили.

Окремої уваги заслуговує його легендарна робота “Молодиця”, яка стала свого роду візитівкою автора та важливим компонентом до українського жіночого образу в народному мистецтві. Робота вражає поєднанням документалістики, лаконізму та глибини знімка: стриманий, але колоритний одяг, який приємний оку через національні мотиви у вишивці, проста поза, яка може сказати про характер персонажа, спокійний погляд - в цих деталях можна прочитати глибокий пласт символізму. Фотографія

є не лише втіленням культурного архетипу, здатного передавати характер цілої нації, а й важливим документальним свідченням про тогочасну моду та зовнішність.

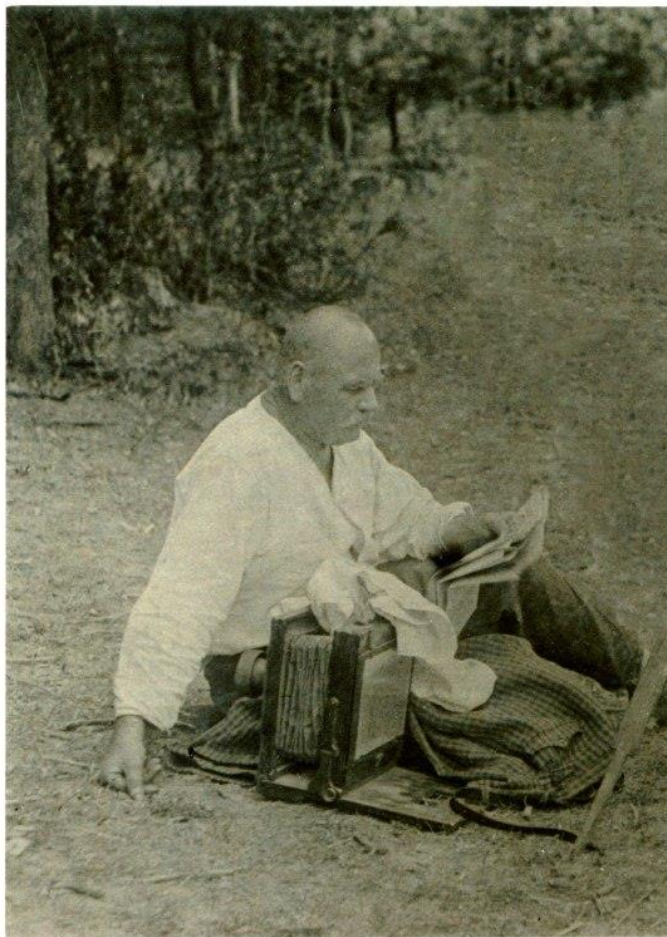
Ще однією визначальною рисою стилю Г.П. Шевченка є глибока етнографічна насиченість його робіт. Фотограф послідовно, з надзвичайною увагою до деталей документував український побут: традиційний одяг, архітектуру, знаряддя праці, декоративні елементи хат, святкові обряди. Кожен його кадр містить у собі щось більше, ніж візуальний образ — це фрагмент історії, збереженої у формі світлового відбитку. Його світлини сьогодні можна розглядати не лише як мистецькі твори, але і як візуальні джерела для етнографів, істориків, культурознавців. У цьому проявляється документальна складова його стилю, яка, однак, ніколи не витісняє естетичну.

У композиційних рішеннях фотографа чітко проглядається художня освіченість і тонкий смак. Він часто використовував класичну симетрію, фронтальне розміщення фігур у центрі кадру, врівноважену геометрію заднього плану. Його знімки будуються на простих, але дуже вивірених за світлотінню і перспективою структурах. Саме завдяки такій композиційній чистоті увага глядача концентрується не на випадкових деталях, а на основному — людині, її очах, руках, постаті.

З технічного боку Шевченко працював, переважно, з камерами великого формату, які дозволяли досягти високої деталізації для знімків того періоду. Для друку використовував альбумінові й желатиносрібні технології, що забезпечували широкий тональний діапазон і добре передавали фактуру. Його чорно-білі відбитки мають багату гаму напівтонів — від глибокого чорного до майже світло-сірого, що створює об'єм і атмосферу. Особливо вражає його вміння працювати з природним освітленням — м'яким, розсіяним, часто — ранковим або вечірнім. Завдяки цьому світло в його роботах виступає не лише як інструмент, а як елемент образності.

Цікавим пластом його спадщини є жанрові сцени — постановочні, але життєво достовірні. Він міг розмістити персонажів на фоні хати, поля, криниці чи вітряка так, що кадр набував символічного значення. Але при

цьому не було відчуття штучності чи фальші: все виглядало природно, органічно, як частина повсякдення. У цьому — особливий талант Шевченка як режисера кадру: він не придумував реальність, а акцентував у ній те, що було суттєвим, типовим, вартим запам'ятовування.

(фотографія на якій зображений Г.П. Шевченко)

Слід відзначити також його активне використання форми поштівки як каналу розповсюдження фотографій. Серії листівок із зображеннями українського села, національних типів, ремесел і свят були покликані не лише ознайомлювати з красою української культури, а й формувати уявлення про неї серед широкого загалу — як в Україні, так і за її межами. У цьому виявляється і просвітницька місія митця, його прагнення не лише фіксувати, а й комунікувати, впливати, надихати.

У висновку, стиль і техніка Григорія Петровича Шевченка — це унікальне поєднання правдивості й краси, простоти й глибини, технічної точності та

емоційного змісту. У його фотографіях поєднується документ і образ, щоденність і вічність, етнографічне і естетичне. Він став не лише літописцем українського села кінця XIX - початку XX століття, а й справжнім художником у фотографії, що зумів створити візуальний канон української людяності. Його спадщина залишається важливою складовою української культурної пам'яті й водночас прикладом того, як фотографія може служити і мистецтвом, і наукою, і засобом національного самоствердження.

2.3 ТЕМАТИКА РОБІТ: ЖАНРОВЕ І ТЕМАТИЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ

Тематика фотографічної спадщини Григорія Петровича Шевченка (1868–1941) вирізняється широким жанровим охопленням, змістовою багатогранністю та філософською глибиною. Кожна світлина митця — це не лише фіксація моменту, а й спроба сформулювати візуальний образ української ідентичності. Його фотографії — це ціла система художньо-етнографічних повідомлень, сконструйована у відповідь на історичну й культурну потребу осмислити народне життя та зафіксувати його сліди перед лицем майбутнього.

Центральним тематичним напрямом у творчості Шевченка є етнографічний портрет. Його відомі роботи — «Дід з ціпком», «Молодиця», «Парубок з дівкою», «Дівчата» — презентують типажі українського села без жодної бутафорії, штучності чи стилізації. Ці портрети зняті не в салонах, а просто неба, в оточенні характерних деталей: куренів, сніпків, хліборобських знарядь — тобто в природному для моделей середовищі. Саме це дозволяє вважати їх не лише художніми образами, а й справжніми документами епохи.

Інший важливий тематичний блок — сімейно-родинна фотографія. Знімки на кшталт «Сільська родина», «Велика родина», «Григорій Шевченко серед гостей» дають змогу побачити структуру традиційної української сім'ї, побут її членів, типову зовнішність, одяг, побутові умови. Часто ці фото набувають сакрального змісту: вони стають не просто фіксацією події, а ритуалом збереження родинної пам'яті.

Не менш важливою у спадщині митця є обрядова фотографія, зокрема весільна. Серії «Весілля», «Весільне частування», не лише зберігають візуальні ознаки українських весільних обрядів, а й презентують складну композицію руху, костюмів, музичних інструментів, типажів гостей. У цих знімках відчувається

не лише радість події, а й культурний код — обряд як носій національної пам'яті.

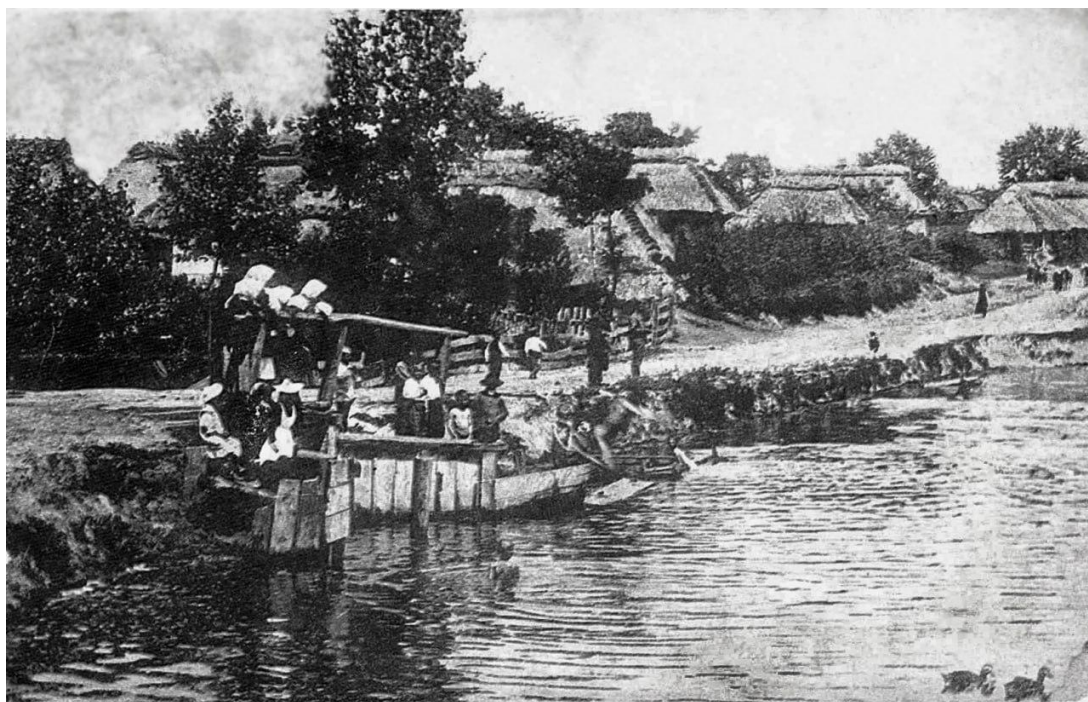

(фотографія “Дівчата”)

Особливо вагоме місце посідає пейзажна фотографія. Проте пейзаж у Шевченка — це не абстрактна «природа», а культурний ландшафт, наповнений смислами. Верби, стави, хати, церкви, курені, колодязі, дороги — усе це стає не лише фоном, а самостійним «персонажем» кадру. У його об'єктив потрапляють не лише поетичні сільські околиці, а й буденна, іноді вбога, але правдива сільська дійсність. З-поміж його робіт особливу емоційність несуть зимово-осінні сюжети, сповнені тихого смутку — символу зникаючого укладу життя.

Окрему увагу варто звернути на архітектурні мотиви. Шевченко фотографує українську хату, тини, комори, церкви, дерев'яні вітряки. Він знімає їх не як об'єкти милування, а як свідків минулого, носіїв культурної пам'яті. У кадрі

часто з'являються сліди людської присутності — дим з димаря, сліди від воза, відра біля колодязя — це «потаємна» реальність, яку вдається передати не словами, а світлом і тінню.

(фотографія пейзажу села Кирилівка)

Важливий етап у творчості митця — серії поштових листівок, зокрема «Види і типи Малоросії» (1908) і «Родина Тараса Гр. Шевченка» (1908–1909). Вони охоплювали понад 150 зображень і були призначені для широкого тиражування. Таким чином, митець не лише знімав, а й транлював національний образ — формував візуальну ідентичність українців, яку можна було побачити, придбати, надіслати, зберегти.

Загалом, жанрова структура його творчості є надзвичайно різноманітною: портрети, жанрові сцени, документальні етюди, пейзажі, архітектурні панорами, етнотипи, групові композиції. Але що найважливіше — всі ці жанри поєднані не випадково. Усі вони вибудовують єдину художню концепцію — візуальне відтворення українського космосу, з його простором, часом, людиною, працею, духом.

У цьому сенсі фотомистецтво Григорія Шевченка — це не просто репрезентація етнічного. Це — етично-філософська система образів, яка увібрала в себе біографію народу, його звички, працю, красу, біль і надію. Саме тому спадщина митця залишається неоціненно важливою для національної пам'яті та є справжнім скарбом української візуальної культури.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Другий розділ було присвячено поглибленому аналізу біографії та творчого спадку Григорія Петровича Шевченка — одного з найяскравіших представників українського фотомистецтва початку ХХ століття. У ході дослідження вдалося сформуванати комплексне уявлення про його роль у формуванні візуального канону національної ідентичності. На основі доступних біографічних джерел і візуального матеріалу простежено основні етапи професійного становлення митця: від його родинного походження і зв'язку з Тарасом Шевченком до перших років становлення як фотографа-документаліста, а також до періоду найбільшої творчої активності.

Особливу увагу було зосереджено на тематиці його робіт, що охоплює широкий жанровий спектр: індивідуальні та групові портрети, сцени сільського побуту, обряди, свята, архітектурні зображення, жанрові композиції з ремісниками та господарями. Ці знімки не лише фіксували людей, а й передавали атмосферу середовища, характерні риси українського села, менталітет, зв'язок із природою, з релігією, з працею. Відчутна особлива увага до побудови композиції, вибору локацій, глибини поля зору, а також точного світлового балансу — все це свідчить про високий професіоналізм та естетичну культуру автора.

Значна частина дослідження була присвячена технічному аналізу його фотографій, де чітко простежується грамотна робота з тоном, світлом, контрастами й глибиною простору. Було встановлено, що Шевченко майстерно володів тодішніми фотографічними технологіями: колодієвим і желатиносрібним процесами, вмів працювати як у студійних умовах, так і на відкритому повітрі, що дозволяло створювати як постановочні, так і живі жанрові кадри.

Важливо підкреслити, що роботи Григорія Шевченка не обмежувалися лише естетичною функцією — вони мали також соціальне, документальне і пізнавальне значення. Його світлини стали візуальними свідченнями епохи, в яких відображено не лише зовнішність, а й внутрішній світ, цінності та спосіб життя тогочасних українців. Саме завдяки такому багатовимірному підходу до зображення дійсності, Шевченко заклав основи для формування української фотографії як важливої складової не лише культури, а й історичної пам'яті.

РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ ТВОРЧОСТІ Г.П. ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФОТОГРАФІЇ ТА ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ

3.1. ФОТОГРАФІЇ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Фотографії є цінним історичним джерелом, що дозволяє візуально зафіксувати події, людей, об'єкти та повсякденне життя з минулого. Вони забезпечують безпосередній зв'язок з історичним моментом, дозволяючи сучасникам побачити те, що бачили очі очевидців. Знімки можуть доповнювати письмові джерела або навіть виступати самостійними свідченнями епохи, показуючи реальні умови життя, моду, архітектуру, соціальні стосунки та зміни в суспільстві.

Водночас фотографії як джерело вимагають критичного аналізу. Вони можуть бути постановочними, ретушованими або зробленими з певною метою — наприклад, для пропаганди чи демонстрації влади. Тому важливо враховувати контекст створення зображення: хто його зробив, для чого, і які обставини супроводжували цей процес. Лише поєднуючи фотографії з іншими видами джерел, історики можуть повноцінно інтерпретувати минуле.

У контексті фотографії як історичного джерела особливу цінність становить творчість окремих митців, які не лише фіксували події, а й формували візуальну пам'ять про ці епохи. Одним із таких фотографів є Г. П. Шевченко — майстер, чия робота виходить за межі простого документування. Його світлини вирізняються глибоким змістом, уважністю до деталей і здатністю передавати настрій тих часів. Завдяки його творчості ми можемо побачити не лише зовнішній вигляд історичних моментів, а й відчуті їх емоційне наповнення.

Творчість Григорія Петровича Шевченка займає важливе місце в історії української фотографії кінця XIX — початку XX століття. Основним об'єктом його зацікавлення були українське село, побут, народний одяг, архітектура та портрети звичайних людей - селян, ремісників, представників національної інтелігенції. Його роботи не лише документували зовнішній вигляд тогочасної України, а й зберігали національну ідентичність у час, коли українська культура зазнавала тиску з боку російської імперської політики.

Шевченко приділяв велику увагу не лише документальній стороні фотографії, а й художньому змісту. Через уважно підібрану композицію, світло та вираз обличчя моделей він прагнув передати гідність, духовну глибину та зв'язок людини з її землею. Фотографії Григорія Шевченка стали не просто знімками, а візуальними свідченнями історичної доби, які досі надихають, навчають і зберігають національну пам'ять. Його творчість сповнена щирості й тепла, в

ній відчувається щире захоплення українським селом як джерелом сили, культури й традицій.

Окреме місце в творчості Григорія Петровича Шевченка займають роботи, присвячені місцям, пов'язаним із життям Тараса Шевченка, зокрема серія фотолистівок із зображенням Кирилівки — батьківщини поета. Такі світлини мали не лише художнє та документальне значення, а й відігравали виховну й патріотичну роль, формуючи національну свідомість. Його серії фотолистівок, зокрема «Види і типи Малоросії» (1908) та «Родина Тараса Г. Шевченка» (1908-1909), відображають глибоке розуміння народної культури та побуту. Ці знімки, тиражовані не лише в Україні, а й за кордоном, демонструють майстерність композиції та увагу до деталей, що дозволяє сучасникам побачити атмосферу того часу. У своїй творчості Шевченко поєднував етнографічний підхід із глибоким емоційним змістом, завдяки чому його фотографії стали не просто фіксацією реальності, а своєрідним «візуальним літописом» українського життя, що відлунює любов до рідної землі, людей та культури.

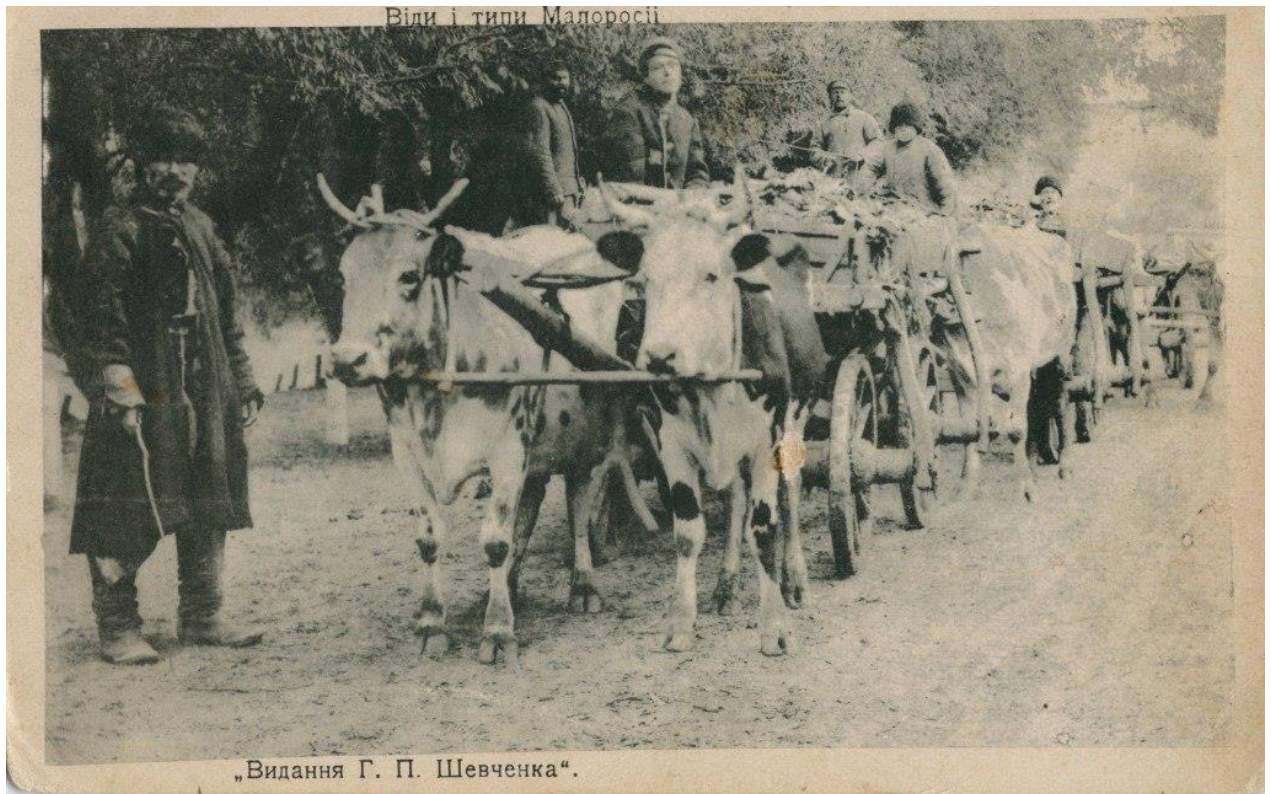
3.2 ВІДОБРАЖЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ, ТРАДИЦІЙ, КУЛЬТУРИ В РОБОТАХ

Фотографічна спадщина Григорія Петровича Шевченка (1868-1941) уособлює в собі колекцію з технологічно вивірених знімків, а перш за все глибоко соціальні, культурно-етнографічні насичені візуальні фотодокументи. Через об'єktiv Шевченко не тільки фіксував дійсність подій але й осмислював їх, проводив глибокий аналіз і у висновку подавав свої результати у вигляді візуального наративу, що виконував функцію культурного і соціального свідчення життя соціуму на просторах України на межі кінця XIX - початку XX століття. На сьогодні, його роботи становлять унікальне поєднання художнього почерку з документальною точністю, які дозволяють оцінити це явище як рання форма української фотожурналістики.

На першій, з розглянутих фотографій, яка входить до серії **“Види і типи Малоросії”**, можна помітити групу українських селян із волами, які запряжені у дерев'яні вози. На кадрі видно звичні ознаки побуту на території України початку XX століття:

чоловіки на кадрі вдягнені у звичайні кожухи, також у гардеробі присутні валянки з капелюхами, починаючи від картузів і закінчуючи хутряними

папахами. На кадрі чітко видно ґрунтову сільську дорогу, а на возах можна помітити гілля або сіно. Скоріше за все, особи на фотографії зупинилися на перепочинок після довготривалої дороги та чекають команди від чоловіка з палицею, коли можна рушити далі. Вся композиція говорить про господарський устрій, існуючі види транспортування речей на той період часу, тяжку працю, тогочасний гардероб серед звичайного сільського класу.

Даний кадр - класичний приклад того, як фотографія виконує репортажну функцію. Глядач стає свідком події, що не потребує коментарів. Такий підхід є надзвичайно близьким до методів фотожурналістики: фіксація реального моменту, візуальна достовірність, передача контексту життя. При цьому композиція, глибина різкості, розміщення об'єктів у кадрі засвідчують не лише документальність, а й художню чутливість автора.

Інша робота фотографа для прикладу - **портрет молодиці з села Крилівка, Звенигородського повіту**. Образ постаті на фотографії демонструє повний арсенал психологічного портрету від Шевченка. Дівчина позує у народному вбранні, характерному для українців: сорочка з вишивкою орнаментів на рукавах, чорна плахта, багатоструктурне намисто, скоріше за все з коралів, традиційна хустка на голову, серйозний погляд та схрещені руки, котрі кажуть про твердий характер особи на кадрі. Це не просто портрет, а уособлення

жіночої гідності, внутрішньої сили, стійкості, стабільності традицій. На фоні спокійного, майже студійного тла ця молода українка виступає як типаж, етнічний символ, але водночас — індивідуальність. Її образ не стереотипний, а глибоко персоналізований.

(фотографія “Молодиця”)

Ця робота також включає в себе журналістську функцію. Вона інформує глядачів про зовнішній вид, одяг, прикраси та навіть про характер постаті. Його можна назвати “візуальним текстом” про українські традиції жіночої краси, естетику та моду того часу. Для глядача — це не лише портрет, а репрезентація культурної ролі.

Ще один яскравий приклад — «**Базарна сцена**». Люди в традиційному одязі торгують, спілкуються, несуть кошики. Фон — хатки, тин, дерев'яні ятки. Цей кадр нагадує фоторепортаж з соціального життя тогочасного села: тут бачимо і соціальну комунікацію, і економіку, і навіть архітектурне середовище. Все це подано не штучно, а природно, із відчуттям моменту — типовий прийом фотожурналіста.

(фотографія “Базарна сцена”)

Усі ці світлини — не постановочні в сучасному розумінні. Вони фіксують життя в дії. І саме це дає підставу розглядати творчість Шевченка як фундамент ранньої фотожурналістики в Україні. Його фото виконують основні функції репортажної фотографії:

- **фіксація фактів;**
- **інформування глядача;**
- **відображення соціального контексту;**
- **формування культурної пам’яті.**

Крім того, його поштівки стали інструментом масового візуального інформування. Вони розповсюджувалися серед широких верств населення, несли в собі національно-культурне повідомлення, трансливали образ українця, формували уявлення про регіон, народ, етнос.

У контексті візуального наративу важливе місце займають також пейзажні композиції. Особливість його пейзажів заключається в фіксації не лише природних краєвидів, а й середовищ існування людини, її побут і взаємодію з природнім ландшафтом. Показовою в цьому аспекті є **фотографія, на якій було зображено кілька старих вітряних млинів на тлі українського поля**. Млини стоять на рівнині, трохи нахилені вітром, серед високих колосків пшениці - майбутнього хліба для робочих цих млинів. Цей знімок не просто передає атмосферу села, а й символізує в собі зв'язок через всю історію, зв'язок між людиною та землею, тяжкою працею людини над землею, щоб отримати омріяний врожай та прогодувати себе. Знімок одночасно і промовляє і мовчить. Промовляє мовою простору та свободи, та мовчить спокоєм, тихим вітром та пам'яттю про тяжку працю, яку бачила ця земля не одне століття.

(фотографія пейзажу з млинами)

Такі пейзажі у виконанні Шевченка виконують важливу функцію — вони формують образ сільського життя в Україні, який не обмежується лише постатями людей, а включає весь культурний простір: хати, тини, поля, млини, колодязі, доріжки. Пейзаж у його творчості — це не фон, а повноцінний учасник культурного діалогу, контекст, у якому розгортається життя. Такі фото можуть розглядатися як етнографічно-документальні візуальні матеріали, що формують історичну пам'ять не лише про людей, а й про місця їхнього життя.

У цьому сенсі особливо важливу роль відіграли його поштівки — друковані версії фотографій, що тиражувалися і розповсюджувалися в публічному просторі. Це було не лише способом естетичної репрезентації, а й інструментом національного самоствердження, адже в умовах русифікованого інформаційного простору фотографія на листівці з українським селянином або молодицею ставала візуальним актом опору — скромним, але потужним способом «показати себе» світу.

І саме в цій здатності «репрезентувати народ» через правдиві, глибокі, осмислені образи — полягає сутність впливу Шевченка на фотожурналістику. Він інтуїтивно реалізував головні принципи фотожурналістики: інформування, вплив, доступність, достовірність, серійність, репрезентація реального життя.

Тому Г.П. Шевченко постає не лише як митець або етнограф, а як фотожурналіст у широкому культурному розумінні, який за допомогою фото виконував і соціальну, і публіцистичну функції. Його кадри формували уявлення про народ, його вигляд, побут, гідність — і саме це є доказом вагомого впливу його робіт на становлення української фотожурналістики як явища.

3.3. ВПЛИВ ТВОРЧОСТІ Г.П. ШЕВЧЕНКА НА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ФОТОГРАФІЇ ТА ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ

Фотографічна спадщина Григорія Петровича Шевченка є одним із найбільш цілісних прикладів раннього українського світлопису, яка на рубежі XIX–XX століть заклала підвалини не лише художньої, а й репортажної, документальної фотографії. Його творчість є унікальним виявом гармонійного поєднання художнього мислення з етнографічною точністю й публіцистичною виразністю, що дозволяє вважати Шевченка одним із предтеч української фотожурналістики.

Григорій Шевченко не обмежувався функцією фіксації реальності — він створював візуальні наративи, у яких життя народу поставало у всій повноті: з його побутом, трудами, обрядами, родинними цінностями, національними костюмами, сільськими краєвидами. У кожній його фотографії закладено не лише композиційну вивірність, а й публічне висловлювання, що було націлене на відтворення й утвердження українського образу в масовій свідомості. Його фото, тиражовані у формі листівок, стали масовим каналом візуального

спілкування й своєрідним інструментом національної самоідентифікації — як у межах імперії, так і за її межами.

Завдяки листівковим серіям, зокрема **«Типи і види Малоросії»**, його роботи набули великого поширення. Фотографії, які раніше зберігалися лише у приватних колекціях або фотоательє, набули суспільного звучання — вони стали доступними широкому загалу, відображали ідеї гідності, краси та самобутності українського народу. Шевченко, таким чином, запровадив важливу традицію — використовувати фотографію не лише як інструмент фіксації, але й як медіа, як носій публічного повідомлення про націю, її культуру, менталітет, особливості історичного часу.

Його творчість безпосередньо вплинула на українських фотографів наступних поколінь, які працювали вже у міжвоєнний період та в радянську добу. Йдеться насамперед про формування чіткої тенденції — документально-художнього підходу до зйомки. Це стиль, у якому образ є одночасно мистецьким і соціальним артефактом. Роботи Шевченка, як і його творчий підхід, заклали основи для поєднання репортажності, емоційності та глибокої національної символіки. Ці принципи ми можемо пізніше побачити у творчості Миколи Бажана, Бориса Кожина, Віктора Марущенка.

Варто зазначити, що Шевченко був першим в Україні, хто ціленаправлено використовував репортажну зйомку. Його фотографії не лише постановочні — вони багато в чому схожі на жанрові сцени, захоплені без попередньої підготовки, під час реальних подій: весіль, базарів, праці на полі. Його знімки — це ранні зразки фоторепортажу, що ще не мав назви, але вже виконував свою функцію — передавати справжній, не постановочний пульс українського життя. Цей принцип згодом стане основою всієї світової фотожурналістики у XX столітті.

Не менш важливою є його роль як візуального літописця нації. Його світлини стали частиною колективної пам'яті, візуального архіву українства. Завдяки їм ми сьогодні маємо можливість побачити, якою була Україна до великих катастроф XX століття — до війни, Голодомору, колективізації, модернізації. Його кадри стали ключем до збереження візуальної ідентичності, до розуміння того, ким ми були, щоб зрозуміти, ким ми є.

Важливо й те, що Шевченко працював у добу, коли фотографія ще не мала статусу високого мистецтва — її здебільшого сприймали як технічний винахід або комерційний інструмент. Але саме Шевченко, як представник школи естетично й етнографічно виваженого фото, надає фотографії статусу

мистецького явища з глибоким ідеологічним потенціалом. І тим самим відкриває шлях для формування власне української фотографічної школи, що поєднувала глибину народної культури з сучасними технологіями зображення.

Творчість Г.П. Шевченка — це не лише естетичний феномен, а й комунікативний акт творення нації. Його світлини говорять з глядачем, формують уявлення про країну, народ, його побут, уклад, внутрішню етику. У цьому сенсі вони залишаються актуальними й сьогодні, коли суспільство знову осмислює свої культурні й історичні витoki через візуальні образи. Роботи Шевченка — це міст між минулим і сучасністю, між поезією Тараса Шевченка і реальністю, яку бачив його нащадок через об'єктив фотокамери.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Третій розділ дипломної роботи було присвячено вивченню суспільного та культурного значення творчості Григорія Петровича Шевченка в ширшому історичному та мистецькому контексті. У ході аналізу було з'ясовано, що фотографії митця не лише є цінним джерелом для вивчення українського села початку ХХ століття, але й становлять цілісну візуальну систему, яка виконує комунікативну функцію, близьку за своєю суттю до сучасної фотожурналістики. Його світлини не лише зберігають культурну пам'ять, а й передають глядачеві інформацію про реальні умови життя, соціальні типи, традиції та духовні орієнтири українського народу.

Особливої уваги заслуговує зображення сільського побуту — в роботах Шевченка відтворено майже всі сфери щоденного життя: від важкої фізичної праці в полі чи на дворі — до святкових подій, весіль, релігійних обрядів. Весільні процесії, базарні сцени, пейзажі з вітряками, типові родини в народному вбранні — все це не просто фіксації моменту, а складно побудовані, композиційно виважені кадри, які несуть глибоке соціальне, емоційне та культурне навантаження. Вони дозволяють сучасному глядачеві не лише побачити візуальні образи минулого, а й відчувати атмосферу, в якій жили зображені на них люди.

З особливою виразністю у фотографіях Шевченка проявляється прагнення до правдивості, до документального зображення дійсності без прикрас і штучного ідеалізування. Цей підхід наближає його творчість до журналістського стилю — він не лише фіксує об'єкти, а й доносить інформацію, формує наратив,

зберігає фактичну візуальну пам'ять. Саме в цьому контексті його фотографії можна розглядати як ранній вияв фотожурналістики, яка у той період лише починала формуватись як окрема сфера візуальної комунікації.

Шевченко інтуїтивно реалізував принципи візуального репортажу: щирість, достовірність, повага до глядача, увага до деталей, емоційність, але без нав'язування. Його світлини можна сприймати як документальні розповіді, через які формувалася культурна свідомість, утверджувалася гідність народу та зберігався неперервний зв'язок між поколіннями. Завдяки глибокому змістовному наповненню і сильному візуальному образу, фотографії Шевченка залишаються важливим джерелом не лише для істориків, а й для сучасних фотографів, митців, етнографів і журналістів, що працюють із темою візуального наративу.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження української фотографії та фотожурналістики кінця XVIII – початку XIX століття на прикладі творчості Григорія Петровича Шевченка вдалося виявити глибокі зв'язки між становленням фотографії як мистецтва та її еволюцією у напрямку соціально значущого візуального документу — фотожурналістики.

Фотографія, зародившись як технічний винахід, уже з перших десятиліть свого існування стала потужним засобом фіксації та інтерпретації дійсності. В Україні цей процес мав свої особливості — соціально-політичні умови імперського гніту, з одного боку, стримували розвиток національного друкованого слова та образу, з іншого — стимулювали прагнення до збереження й фіксації власної ідентичності через візуальну мову.

Творчість Г.П. Шевченка стала одним із найяскравіших виявів цього процесу. Його фотографії — це не просто естетичні кадри, це документальні свідчення життя українського народу в добу значних змін. Завдяки глибокій етнографічній чутливості, майстерності в роботі зі світлом, композицією та емоційним фоном, він зумів відтворити як індивідуальні риси своїх героїв, так і загальні риси національного типу.

Роботи Шевченка охоплюють широке жанрове та тематичне різноманіття: від портретної та родинної фотографії — до побутових, обрядових, пейзажних і архітектурних сцен. Особливо важливими є його поштівки, зокрема серія «Типи і види Малоросії», що відіграли не лише художню, але й просвітницьку, журналістську функцію, набувши рис ранньої масової фотокомунікації.

Проаналізувавши стиль і тематику його знімків, можна стверджувати, що Г.П. Шевченко по суті інтуїтивно заклав основи української фотожурналістики. Його світлини поєднують риси документу та художнього бачення, що є характерними для якісного репортажного фотографічного матеріалу. Саме у його кадрах вперше чітко проявляється спроба не лише фіксувати момент, а й осмислювати його в соціальному, культурному і національному контексті.

Таким чином, поставлені у дипломному дослідженні цілі було досягнуто. Визначено історичні передумови розвитку української фотографії, виявлено характерні особливості стилю Г.П. Шевченка, проаналізовано його внесок у формування національного візуального образу. Роботи Шевченка

підтверджують, що українська фотографія кінця XIX – початку XX століття не була виключно технічним заняттям або прикрасою — вона стала засобом самовираження нації, способом збереження пам'яті та формування колективної ідентичності.

Його спадщина залишається актуальною і сьогодні — як джерело натхнення для сучасних фотографів, культурологів, істориків і всіх, хто прагне глибше зрозуміти витoki української візуальної культури. Творчість Шевченка — це не лише частина минулого, а й невід'ємний елемент нашого сучасного бачення себе як нації.

ДЖЕРЕЛА

- 1.Копайгоренко, В. (2021). Застосування технічних засобів у процесі навчання живопису.
- 2.Хаустова, Т. А., & Волошин, О. Г. (2024). ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ ФОТОГРАФІЇ (XIII–ПОЧ. XIX СТОЛІТТЯ).
- 3.Groushitska, I. B. (2014). Розвиток фотографії в Україні (1839–I пол. XX ст.). *Zaporizhzhia Historical Review*, 1(41), 285-291.
- 4.Горевалов, С. І., & Зикун, Н. І. (2020). Фотографія й становлення фотосправи в Україні: історія та сучасність (до 180-річчя фотографії). *Scientific Notes of the Institute of Journalism Наукові записки Інституту журналістики*, 54.
- 5.Бойко, О. Д. (2002). історія України.
- 6.Подсаднюк, Т. (2022). З історії української фотографії. *Збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів „Філософські виміри техніки “*, 148-150.

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота присвячена вивченню української фотографії кінця XVIII – початку XX століття на прикладі творчості одного з її найяскравіших представників — Григорія Петровича Шевченка. У дослідженні простежено еволюцію фотографії від технічного новаторства до засобу візуальної комунікації, що поєднує документальність із художністю. Окреслено ключові етапи становлення фотографії у світовому і вітчизняному контекстах, проаналізовано перехід від камери-обскури до дагеротипії, колодієвого та альбумінового процесів.

Особлива увага приділена аналізу соціально-політичних умов, які супроводжували розвиток фотографії на українських землях, зокрема впливу цензурної політики російської імперії, що обмежувала поширення української мови, культури та візуального контенту. Вивчено, як у таких складних умовах фотографія стала не лише мистецьким інструментом, а й засобом національного самовираження та культурного спротиву.

Центральне місце в дослідженні займає особистість і творчість Г.П. Шевченка — українського фотомитця, який у своїх роботах поєднав репортажність, етнографічність та глибоку художню виразність. Його фотографії охоплюють широкий спектр тем: від індивідуальних портретів до жанрових сцен сільського життя, обрядів, пейзажів, архітектури. Зокрема, серія поштових листівок «Типи і види Малоросії» аналізується як приклад ранньої фотокомунікації, що має спільні риси з фотожурналістикою.

У роботі обґрунтовано, що творчість Шевченка є важливим етапом у становленні української фотожурналістики, адже його кадри не просто документували, а інтерпретували події, людей і побут, наближаючись до принципів сучасного фоторепортажу. Підкреслено його вплив на формування візуальної культури України, а також на збереження історичної пам'яті через світлини, які стали ілюстраціями національної ідентичності.

Результати дослідження можуть бути використані у подальших наукових розвідках з історії фотомистецтва, журналістики, культурології та в освітньому процесі.